

badatel na tomto poli pokrývá dosud nedostatečně reflektované a v evropské historiografii téměř neznámé propojení českých zemí s celoevropským křížáckým fenoménem. Byť se jedná podobně jako v celé Tyermanově knize spíše jen o základní přehled, daří se mu zmíněné téma i na malé ploše dobře představit. Škoda že patnáctistránkový rozsah neumožnil jít do větších podrobností. Přínosem je česká bibliografie, která poprvé v takto ucelené formě podává přehled domácí produkce.

Celkově lze na *Svaté války* pohlížet v dvojím světle. Na jedné straně je třeba ocenit snahu nakladatelství aspoň zčásti splatit dlouhodobý dluh, jaký má česká překladová literatura k tomuto klíčovému tématu světových dějin, na straně druhé však vyvstává otázka, nakolik může Tyermanova kniha plnit svou polemickou úlohu, pokud v českém prostředí chybí překlad zásadního Runcimanova díla.

FRANTIŠEK KALENDA

Mlada HOLÁ, *Vratislavská hejtmanská kancelář za vlády Jana Lucemburského a Karla IV.*, Praha 2011 (= Sborník archivních prací, Supplementum ročníku 61, č. 2)

328 s., ISBN 978-80-86466-23-1

Převzetí vlády ve vratislavském knížectví představovalo jeden z klíčových mezníků pronikání vlivu českých panovníků do Poodří. Lucemburkové spolu s knížectvím ovládli i bohatou Vratislav, která se stala jejich nejdůležitější městskou pevností, ekonomickou oporou i zázemím pro správní organizaci, jejíž dílčí prvky už v polovině 14. století zasahovaly do celoslezského prostoru. Občasné zužování vztahu českých panovníků/Koruny a slezských knížectví na prostý model lenních vztahů potlačuje vědomí o pestré paletě nástrojů, které Lucemburkové i jejich předchůdci na českém trůnu využívali. Vedle sňatkové politiky, spojeneckých smluv a zástavní politiky byla stabilizace mocenské přítomnosti českých panovníků v Poodří doprovázena i formováním a využíváním správního systému, v jehož čele stál vratislavský hejtman – nejvýznamnější zástupce korunních zájmů v rámci konglomerátu slezských knížectví. Základy postavení vratislavských hejtmanů a jim podřízeného úřadu byly položeny za vlády Jana Lucemburského a Karla IV. Právě doba jejich kralování také chronologicky rámovala záběr publikace Mlady Holé, která se

svými úvahami o hejtmanské kanceláři zapojila do proudu německého a zejména polského bádání věnovaného slezským pragmatickým písemnostem vrcholného středověku.

Základem sledované monografie se stala doktorská práce, obhájená autorkou v roce 2008 na pražské katedře pomocných věd historických, která se dočkala ještě dílčích úprav a doplnění nově publikovanou literaturou. Zmínka o doktorské práci není samoúčelná. Původní koncept předznamenal rozvržení jednotlivých kapitol, podobu úvodních pasáží o stavu bádání a dochovaných pramenech i důraz kladený na jednotlivá témata. Naopak některé náměty, jež se dočkaly výraznější diskuse v posledních letech, už text příliš nezohlednil. Za všechny jmenujme otázku původu hejtmanských úřadů a jejich proniknutí do středoevropské správy.

Zájem Mlady Holé směřoval především k postižení spektra a funkce písemností vycházejících z činnosti vratislavské hejtmanské kanceláře. Samostatné kapitoly proto věnovala listinám, jejich diplomatickému a tematickému rozboru, dále kancelářským registrům a také urbaniálním písemnostem dokládajícím úsilí o zpřehlednění a podchycení zeměpanských příjmů. Těmto kapitolám byly předřazeny oddíly zasazující hejtmanskou administrativu do širšího politicko-správního kontextu. Autorka stručně shrnuje formování sítě bezprostředně podřízených majetků podléhajících české královské moci a ustavení její administrativy. Vedle přehledu hejtmanů a jejich zástupců lze za velmi cenné považovat odlišení pravomocí skladby a kompetencí dvorských a zemských soudů vratislavského knížectví a středského vikpildu. Přesah směrem ke studiu obecnějších principů uplatňování královské moci mají poznámky o zeměpanských příjmech a jejich zástavách coby oblíbenému fiskálnímu nástroji panovnického dvora. Funkci tematického pojítka mezi činnostmi hejtmanské administrativy a jí produkovanými písemnostmi pak plní přehled biogramů dohledaných kancelářských úředníků a odlišení písařských rukou podílejících se na dochovaných pramenech.

Mlada Holá přesvědčuje čtenáře o své minuciózní znalosti vratislavských pramenů, přičemž chod hejtmanské kanceláře demonstruje na řadě tematicky členěných příkladů. Důraz na proces utváření pragmatických písemností a jeho záze- mí ale zároveň autorčinu pozornost vzdaluje komparaci, která by pomohla zasazení lucemburské správní reformy do širšího kontextu. Lze ostatně hovořit o správní reformě? Tento výraz M. Holá nepoužívá, ale s ohledem na správní kroky podniknuté Karlem IV. například při úpravě

moravských poměrů v polovině 14. století nebo i na samotné uvedení korunního konceptu v život se takto formulované otázky samy nabízí. Stalo se pro fungování vratislavské kanceláře klíčovým obdobím její ustanovení, nebo případná proměna zavedená Karlem IV., který se ještě za otčova života s poměry ve slezských knížectvích podrobně seznamoval? Pouze stručně se autorka zmiňuje o personální kontinuitě lucemburské hejtmanské kanceláře a kanceláře posledního piastovského knížete Jindřicha VI. Vratislavského. Z pozdějších analogií – při přebírání vlády ve svídnicko-javorském knížectví – víme o postupném pronikání lucemburského vlivu do zdejších správních struktur už za života kněžny Anežky Svídnické. Existují doklady (dis)kontinuity mezi piastovskou a lucemburskou správou? Samo zavedení fungujícího hejtmanského úřadu představovalo nový správní krok, na který musela zemská obec reagovat. Velmi příhodně proto autorka zdůrazňuje samostatné jednání vratislavské městské rady, která se sama obracela na vladaře, a dokonce si na příslušné hejtmany a jejich (ne)činnost opakovaně stěžovala.

V závěrečném shrnutí precizně připravené monografie představila M. Holá další možná pole bádání, přičemž komparace je jedním z nejvýznamnějších. Uvedený vzorek immediátních knížectví doplněný o Horní Lužici by však bylo možné rozšířit ještě o další příklady zemí a říšských majetků, s jejichž správní podobou měly lucemburské dvory ve třicátých a čtyřicátých letech 14. století zkušenost. Stranou případných hypotéz by nemělo stát ani autorkou zdůrazněné propojení postav svázaných s činností vratislavských kapitul a městské kanceláře v jednom správním orgánu. Mlada Holá tak svým textem ukazuje jednu z cest, kterou by se bádání o středověkých osudech vedlejších korunních zemí mohlo ubírat.

MARTIN ČAPSKÝ

Vendula ZAJÍČKOVÁ, *Staročeský Passionál. Žánrová struktura pozdně středověké hagiografie*, Filozofická fakulta OU, Ostrava 2010 (vyšlo 2011)

253 s., ISBN 978-80-7368-853-0

Přes nesporný význam staročeského Pasionálu (SP), vernakulární varianty *Zlaté legendy* Jakuba de Voragine, chyběla doposud komplexní studie, jež by analyzovala žánrové vymezení tohoto literárního díla z poloviny 50. let 14. století. Tématu

se ve své disertační práci chopila Vendula Zajíčková, mladá badatelka působící v Ústavu české literatury AV ČR a v oddělení pro výzkum starší literatury Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Podle triády „obsah – forma – funkce“ se postupně vyjádřila jak k jednotlivým pasionálovým článkům, tak i k celku a textům s ním souvisejícím (především k předloze, na jejíž bázi SP vznikl).

Na začátku studie se Zajíčková zamýšlí nad žánrovou skladbou literatury a připomíná, že pojetí a vymezení žánrů ve středověku na rozdíl od dnešního nebylo tak striktní. Mnoho pojmů nemělo pevně ukotvení, a tak např. legendou mohl být jakýkoli text, který byl z nějakého důvodu doporučován ke čtení. Sám pojem označující, jednoduše řečeno, psaní o svatých, tj. hagiografie, je velice mladý a v dnešním užším smyslu, tedy jako životopis světce, je užíván až od 18. století. Následující pasáž přibližuje dosavadní bádání o SP; zvláštní prostor je věnován studiím Jana Vilikovského, Anežky Vidmanové a Karla Hádky.

V následujících pěti kapitolách, tvořících jádro studie, jsou na jednotlivých člancích SP (s množstvím vhodně vybraných ukázek) představeny rozpoznané žánry včetně jejich geneze a kombinací a podle převažujících rysů jsou články přiřazeny k žánrům *vita*, *passio*, (hagiografická) *romance* či apoštolský román; ruku v ruce s tím jdou také kázání včetně jejich žánrového rozvrstvení: na základě splnění tří základních kritérií – obsahu, formy a funkce – jsou jako kazatelské žánry rozlišeny *homilia* (výklad textových pasáží s odkazy k autoritám), *sermo* (řeč, promluva, téma rozvíjené v složitém členění a coby argumentů využívající tzv. *authoritates*, tj. autorit, *rationes*, rozumových důvodů, a *exempla*, tj. příkladů) a panegyrik (oslavná řeč). U žánru *sermo* jsou ještě podle obsahu rozlišeny žánrové varianty. Dále se připomíná *meditatio* (rozjímání), a to v souvislosti s články věnujícími se postavám Krista a jeho matky Marie. Uvedené žánry se liší v obsahu a (nebo) formě, funkci ale mají všechny společnou.

Kromě žánrů je v těchto kapitolách věnována pozornost také typickým motivům, jimiž jsou – především v apoštolských příbězích – *propaganda* (zvěstování), *teras* (fantastické motivy), *periodoi* (cesty) nebo *areté* (ctnost). Připomenuta je rovněž důležitá role tzv. *acta/gesta* (činy/skutky), jejichž oblibenost ve středověké literatuře světské i duchovní byla značná. S nimi se v pasionálových textech objevují ještě vidění, zázraky, modlitby, spory apod. a všechny inklinují k tomu, aby byly chápány jako žánry.